

מאורות

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ותכלת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

ברכת המעריב ערבים

נוסח הברכה:

בְּרוּךְ אַתָּה ד' אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בְּדָבָרוֹ מְעַרֵּב עַרְבִים, בְּחֶכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים, וּבְתוֹנֵה מְשֻׁנָּה עֲתִים וּמְחַלֵּף אֶת הַזְּמַנִּים וּמְסַדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בְּרַקִּיעַ כְּרָצוֹנוֹ. בּוֹרֵא יוֹם וְלַיְלָה גּוֹלֵל אֹר וּמְפַנֵּי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מְפַנֵּי אֹר. וּמְעַבֵּיר יוֹם וּמְבִיא לַיְלָה וּמְבַדֵּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה ד' צְבָאוֹת שְׁמוֹ: אֵל חַי וְקַיִם תְּמִיד יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה ד' הַמְעַרֵּב עַרְבִים.

שבע ביום הללתיך

נאמר במשנה (ברכות א, ה) לגבי ברכות קריאת שמע: "בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה ובערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה", ומבואר בתלמוד הירושלמי (שם):

רבי יוסי בר אבין בשם רבי יהושע בן לוי ע"ש "שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך". ר' נחמן בשם רבי מנא כל המקיים "שבע ביום הללתיך" כאלו קיים "והגית בו יומם ולילה".

היינו, לדברי הירושלמי קיימות שבע ברכות המהוות מעין פתיח וסיום לקריאת שמע, ומעבר להכרזה על ייחוד ה', שאותה אנו מקיימים פעמיים ביום, הרי שהברכות מהוות את בחינת ההלל לבורא יתברך. לדעת ר' נחמן ברכות אלו הן בבחינת קיום מצוות תלמוד תורה של "והגית בו יומם ולילה". ייתכן שמספר זה מבטא את שבעת ימי הבריאה, כאשר כל יום הוא אבן בניין ייחודית בתהליך הבריאה. בספרי הסוד מבואר כי שבעת ימי הבניין הם כנגד שבע הספירות שבהן מנהג הבורא יתברך את עולמו, כך ששבעת ההילולים כוללים בתוכם הלל והודיה על הנהגת העולם.

ערב למול לילה

ברכת המעריב ערבים היא הראשונה מבין שבע ברכות קריאת שמע. ברכה זו עוסקת בהתבוננות כללית על הילוך המאורות והנהגת הבריאה. הברכה פותחת וחותמת בלשון "מעריב ערבים", אולם בגוף הברכה נזכר לשון לילה. מה ההבדל בין "ערב" ל"לילה"? כך מבאר רש"י (שמות יב, ו):

בין הערבים – משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים, שהשמש נוטה לבית מבואר לערוב ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת היום בתחלת שבע שעות מכי ינטו צללי ערב, ועריבת הלילה בתחילת הלילה. ערב לשון נשף וחשך כמו (ישעיה כד) ערבה כל שמחה.

לדברי רש"י, ערב הוא כינוי לתחילת הלילה, שכן בזמן זה השמש נעה מערבה בעת שקיעתה. ההתרחשות בפועל של "המעריב ערבים" היא זמן חיתום שעות בין הערבים, כאשר השמש מעריבה בפועל כלפי מערב. בתפילת ערבית, כהקדמה לקריאת שמע, אנו מזכירים את נפלאות הבורא המנהל חוקות שמים וארץ באופן שבו קיים מעבר מדורג בין היום ללילה, כאשר הנהגת האור והחשך הופכת להנהגת הלילה וההסתה. יש לציין כי באותו אופן קיים גם הבדל בין "בוקר" ל"יום",

כאשר הבוקר הוא התגלות האור. כך מדויקים הפסוקים של ראשית הבריאה: "ויהי ערב ויהי בוקר" המוסבים על התחלפות הזמנים.

מעבר למסגרת הברכה שהזכרנו הרי נוסח גוף הברכה מתבונן באופן התנהלות האור והחושך בבריאה. המסר הכללי הוא כי הבורא יתברך הוא המנהל את התחלפות הזמנים, את הנהגת האור והחושך המשולבים זה בזה כשתי הנהגות המתנהלות באופן מסודר ומאורגן בידי הבורא.

חתימת הברכה

הטור (אורח חיים, סימן רלו) מציין ביחס לחתימת ברכת המעריב ערבים:

[...] וחותרמת "ומבדיל בין יום ובין לילה בא"י המעריב ערבים" – זו היא נוסח ספרד. ונוסח אשכנז: "ומבדיל בין יום ובין לילה ה' צבאות שמו אל חי וקיים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד בא"י המעריב ערבים". וכתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל: ויותר נכון נוסח ספרד, כי אין זה מעין חתימה סמוך לחתימה. וליישב המנהג היה אומר אדון אבי ז"ל שאנו מתפללין "ה' ימלוך לעולם ועד" ויקויים הפסוק 'והיה לעת ערב יהיה אור' ויאיר לנו, והוי קצת מעין חתימה סמוך לחתימה.

נבאר את דבריו: הטור מזכיר את נוסח ספרד ואת נוסח אשכנז, כאשר בנוסח אשכנז קיימת תוספת "אל חי וקיים [...]". שואל אחיו של בעל הטורים: חתימת הברכה צריכה להיות מעין נוסח סיום הברכה, ולפי נוסח אשכנז התוספת אינה קשורה לעניין של "מעריב ערבים". הוא מתרץ בשם אביו, הרא"ש, שתוספת זו עוסקת בתיקון העולם העתידי שעליו נאמר בנביא זכריה (יד, ז): "לעת ערב יהיה אור". אם כן, לעתיד לבוא עתיד הערב להפוך לאור יום, וזהו תיקון העולם העתידי שבו תתגלה מידת החסד והאור בשלמות.

מבאר על כך האדמו"ר מגור, בעל אמרי אמת (חנוכה, תרע"ט):

תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד הוא קבלת עול מלכות שמים, ועל ידי קבלת עול מלכות שמים נהיה אור אפילו בשעת חושך. כתיב "שלח חושך ויחשיך ולא מרו את דברו", ואיתא על שלא קבלו במרות דברו של הקב"ה עליהם, וממילא להיפך כשמקבלין מלכות שמים גם בשעת החושך נעשה אור. ובכל גלות הוא כן, כשמקבלין מלכות שמים נעשה מחושך אור ומתקיים "והיה לעת ערב יהיה אור".

היינו, כשאדם אומר בתפילה "ד' ימלוך לעולם ועד" הוא מקבל על עצמו עול מלכות שמים, וקבלה זו היא ההופכת את החושך של הבריאה לאור. ממילא, בבחינה זו מחדש האמרי אמת שתוספת זו עניינה הוא תיקון כלל הבריאה בממד של היחיד, אשר בהכרזתו האישית גולל את החושך מפני האור הגדול של גילוי השכינה.

הרב מנחם מקובר

מרצה בהתמחות לתושב"ע (רחובות)

החיים האמתיים

באפיו נשמת חיים" ובסוף הפך ל"נפש חיה". המפרשים גם ניסו להסביר מה פירוש "נפש חיה". הנצי"ב מסביר, שלמושג "חיים" בעברית יש שני פירושים. האחד, שהמילה חיים מתארת מציאות פיזית-ביולוגית, והשני, שחיים הוא שלמות היצירה, היינו עולמו הרוחני. עצם זה שבהמה מתפקדת ביולוגית זה אומר שהיא חיה, מה שאין כן באדם: אדם נקרא כך רק כאשר הוא בשלמות קומתו האנושית. אם לא – אין הוא חי בשלמותו. אם אין האדם מוציא את מדרגתו השכלית – אין הוא חי. אדם מישראל שיש לו יכולת להרגיש דברים עליונים אינו נקרא חי אלא אם כן השלים את מעלתו, כמו שהנביא חבקוק אומר "צדיק באמונתו יחיה". אין אהבה תלויה במה שמקבלים, אלא במה שנותנים. ככל שנותנים יותר, יש יותר אהבה. חיים זה אהבה, וככל שאדם נותן יותר הוא מקבל יותר. לכן הקב"ה אומר לנו: תיתן יותר ותאהב יותר. אדם שחושב שאהבה תלויה בכמות הקבלה יהיה עסוק תמיד בלקבל ויתחיל לשוטט במקומות שהם "לא בשמים" (ל, יב). בתורה נאמר שהרי "קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבד לעשותו" (שם, יד). אדם יכול להיות במעגל מצומצם ואהבתו תגדל כל הזמן לתורה ולמצוות, אל הקב"ה. גם אדם שלא יגדיל את מעגל המשאבים, בכל זאת האהבה שלו תגדל. "ראה נתתי לפניך" – הכול נמצא לפנינו. לכן, "ובחרת בחיים למען תחיה" (שם יט). אם תבחר באהבה תדע שהאהבה תלך ותגדל עוד ועוד ללא גבול. זוהי בקשת החיים. דברים גשמיים אינם מעניינים אותנו, אלא שלמות החיים כפי שהם כאשר אדם מתנתק מהמוות ומהאנוכיות ודבק יותר ויותר באהבת ה'. "כי בי ירבו ימך" אז "ויוסיפו לך שנות חיים" (משלי ט, יא). (הדברים נלקחו מתוך שיעור שהועבר על ידי הרב קשתיאל, ראש בית המדרש לבוגרי צבא בעל)

בפרשת נצבים נאמר: "ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיידך" (דברים ל, ו). כלומר שהקב"ה ימול את לבבנו למען שמו, וגם שאנחנו נדרשים כאן לאהוב את ה'. מה היא אהבה זו וכיצד מגיעים אליה? אהבה היא ניתוק האדם מעצמו ויציאה מהאנוכיות שלו. יש אטימות, כיסוי שמכסה את הלב – ערלת הלב. האדם מאוהב בעצמו, עסוק בהנאותיו, בצרכיו, וכל זה חוסם את היכולת להתמלא באהבת ה'. לכן אנו שואפים לאהבה אמיתית. בפרשתנו מופיעים פסוקים מלאים בתקווה לברית מילה ענקית – "ומל", המתארת את מילת הלב המהווה מהפכה אמיתית שבה אהבת ה' הופכת למרכז חיינו וממלאת את כל כוחותנו, ללא חשבונות אנוכיים כלל. ואז, בסוף הפסוק, מופיעות שתי המילים האחרונות בו שהורסות הכול: "למען חיידך". הם כנראה הורסים את הכול, האנוכיות הזאת של "למען חיידך", בשבילך. אומר הנצי"ב: אם אתה אומר ש"למען חיידך" זו אינה אהבה, הקב"ה עושה לנו ברית ממרומים ומהפך את לבבנו כדי שנאהב אותו. בשביל מה? בשביל חיינו? אהבה זה לא שאדם עסוק בעצמו. אומר הנצי"ב "למען חיידך" – שתחיה, כי אם כן זו לא אהבת ה' אלא אהבת עצמו. בדרך כלל כאשר כתוב "למען חיידך" הכוונה היא לזרז אותנו לקיים מצוות. אולם כאן אין מדובר על זירוז לקיום מצוות, אלא במה שהקב"ה יעשה, שהוא יפעל ממרומים. לפיכך, לשם מה צריך "למען חיידך", הרי מדובר על ברכת ה' ולא על חיזוק במצוות? הנצי"ב מפנה אותנו לבראשית. כתוב "ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית ב, ז). כל המפרשים התקשו בפסוק זה, שהרי חיות נבראו לפני כן, אבל כאן כתוב באדם ש"ויפח

לירן גרובס

סטודנט לימודי המשך לתואר ראשון

ברוריה מכמן

במעגלי העם היהודי פרויקט תגלית

פרויקט "תגלית" (באנגלית: Birthright Israel = זכות מלידה), הוא מיזם ציוני שהוקם לחיזוק הקשר בין צעירי התפוצות ומדינת ישראל ולהתמודדות עם תופעת ההתבוללות של הדור הצעיר בתפוצות. הפרויקט מסייע לצעירים יהודיים להגיע לביקור ראשון בארץ ומעודד אותם לגלות משמעות חדשה בזהותם היהודית ובקשר שלהם להיסטוריה ולתרבות היהודית. המיזם הוקם על פי הצעה שהציג יוסי ביילין בשנת 1994. פרויקט תגלית מאפשר לכל צעיר וצעירה יהודיים בגילאים 18 עד 26 לבוא לישראל לביקור בן עשרה ימים. במהלך הביקור מסיירים המשתתפים באתרים מרכזיים הקשורים לתולדות העם והארץ. רכיב מרכזי בטיולים הוא מפגש בן 5-10 ימים עם צעירים ישראלים, בדרך כלל חיילים המשרתים בצה"ל המצטרפים לתכנית. במפגשים אלה נערכים דיונים מונחים שבהם בוחנים המשתתפים סוגיות שונות, כגון מסורת יהודית בעולם המודרני, החיים היהודיים בישראל לעומת החיים היהודיים בחוץ לארץ, והשפעת שירות החובה בצבא על תפיסותיהם של ישראלים צעירים לגבי השירות ומחויבותם לארץ. מטרת פרויקט תגלית הן פרישת רשת של תמיכה עולמית בישראל, הקמת תשתית של "שגרירי הסברה" בעולם וחיזוק זיקתם של רבבות צעירים יהודיים ברחבי העולם לישראל וליהדות. עבור צעירים לא מעטים הסיור הוא הזדמנות יחידה במינה לבקר בישראל. רבים מן המשתתפים בו לא היו מבקרים בה לולא מיזם זה. כתוצאה מן המיזם צעירים רבים מגיעים לביקור נוסף, לתכניות לימודים ולהתנדבות לתקופות ארוכות יותר, ואף לעלייה לארץ. מחקרים הראו שבמקרים לא מעטים הייתה להשתתפות בפרויקט תגלית השפעה גם על בחירת בן זוג יהודי. הישראלים המשתתפים בפרויקט מדווחים על חיזוק זיקתם היהודית, על חיזוק הקשר שלהם ליהודי התפוצות ועל עלייה מובהקת בגאווה במדינה ובהישגיה. את הטיול בן עשרה ימים בישראל מממנים תורמים לקרן תגלית-ישראל, אזרחי ישראל דרך ממשלת ישראל והקהילות היהודיות ברחבי העולם. במסגרת סיורי תגלית הגיעו עד כה לארץ למעלה מ-400,000 צעירים משישים ארצות שונות. כ-80% הגיעו מארה"ב.

מקורות

- אתר הסוכנות: <http://www.jewishagency.org/he/experience-israel/program/7631>
- אתר פז"מ, "החלום של כל חייל: 5 ימים עם האמריקאים ב"תגלית": <http://www.mako.co.il/pzm-recruits/tips/Article-3b98f19a4490f31006.htm>